

В. Мојсова-Четишевска (Скопје, Северна Македонија)

Конески и светската славистика¹

Апстракт: Овој текст е мал прилог во одбележувањето на големиот јубилеј – 100 години од раѓањето на Блаже Конески, кој исцртува една мапа со најзначајните контакти што тој ги остварил со светските и особено со руските слависти. Пишуван и допишуван е во неколку наврати, а делови од него се читани во неколку пригоди:

– на отворањето на Првата зимска школа на МСМЈЛК (Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура) при УКИМ шпто се одржа од 25 јануари до 5 февруари 2021 година на далечина (онлајн) на платформата Зум како директорка на оваа институција;

– на излагањето на тркалезната маса на тема: «Конески – мостот што ги поврзува македонските и руските слависти» организирана од РЦ (Рускиот центар) и МСМЈЛК при УКИМ шпто се одржа на 18 март 2021 година на далечина (онлајн) на платформата Зум и

– на свечениот настан по повод 45 години изучување на македонскиот јазик, литература и култура на Филолошкиот факултет на Московскиот државен универзитет «М. В. Ломоносов», како дел од годишната програма на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура (МСМЈЛК) при УКИМ, реализиран во рамките на Програмата на манифестацијата «2021 – Година во чест на Блаже Конески» под покровителство на претседателот на државата, Стево Пендаровски, како и на Министерството за култура во соработка со Министерството за образование и наука.

Клучни зборови: руски слависти, светски слависти, македонскиот јазик како посебен јазик

¹ Текстот е постојано пишуван и допишуван и делови од него се читани во неколку пригоди: (1) на отворањето на Првата зимска школа на МСМЈЛК (Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура) при УКИМ шпто се одржа од 25 јануари до 5 февруари 2021 година на далечина (онлајн) на платформата Зум како директорка на оваа институција; (2) на излагањето на тркалезната маса на тема: «Конески – мостот што ги поврзува македонските и руските слависти» организирана од РЦ (Рускиот центар) и МСМЈЛК при УКИМ шпто се одржа на 18 март 2021 година на далечина (онлајн) на платформата Зум и (3) на свечениот настан по повод 45 години изучување на македонскиот јазик, литература и култура на Филолошкиот факултет на Московскиот државен универзитет «М.В. Ломоносов», како дел од годишната програма на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура (МСМЈЛК) при УКИМ, реализиран во рамките на Програмата на манифестацијата «2021 – Година во чест на Блаже Конески» под покровителство на претседателот на државата, Стево Пендаровски, како и на Министерството за култура во соработка со Министерството за образование и наука, на кој истакнав: «Емил Бенвенист во вториот том од својата “Општа лингвистика” пишува дека човек се раѓа двапати: еднаш од своите родители и еднаш во јазикот (...) а јазикот е култура и културата е – јазик! Во името на македонскиот јазик како култура денес се радуваме на еден исклучителен јубилеј 45 години македонистика на Филолошкиот факултет при МГУ Ломоносов».

Koneski and World Slavic Studies

Abstract: This text is a small contribution to the celebration of the great jubilee – 100 years since the birth of Blaze Koneski, who draws a map with the most important contacts he made with the world and especially with the Russian Slavists. It has been written and corresponded on several occasions, and parts of it have been read on several occasions: – at the opening of the First Winter School of ISMLLC (International Seminar on Macedonian Language, Literature and Culture) at UKIM, which was held from January 25 to February 5, 2021 at a distance (online) on the Zoom platform as director of this institution; – at the presentation of the round table on the topic: “Koneski – the bridge that connects the Macedonian and Russian Slavists” organized by RC (Russian Center) and ISMLLC at UKIM which took place on March 18, 2021 online (online) on the platform Zoom and – at the solemn event on the occasion of 45 years of study of the Macedonian language, literature and culture at the Faculty of Philology of the Moscow State University “M.V. Lomonosov”, as part of the annual program of the International Seminar on Macedonian Language, Literature and Culture (ISMLLC) at UKIM, realized within the Program of the event “2021 – A year in honor of Blaze Koneski” under the auspices of President Stevo Pendarovski, as well as the Ministry of Culture in cooperation with the Ministry of Education and Science.

Key words: Russian Slavists, World Slavists, Macedonian as a separate language

Сите ние што излеговме од капата на великиот Блаже Конески (1921–1993), како некогашни студенти, а сега универзитетски професори на скопскиот Филолошки факултет, денес Филолошки факултет «Блаже Конески», чувствуваме еден вид потреба на некој начин да му се оддолжине, но не еднократно (само по повод големиот јубилеј – 100 години од неговото раѓање), туку да му се оддолжуваме постојано. Впрочем и самиот факултет со гордост го носи и неговото име, а во 2021 ја прослави и 75 годишнината од првиот час на македонски јазик на една високообразовна институција. Како прв човек на МСМЈЛК сакам да му се оддолжам со мојот ангажман преку сето она што го направивме во текот на целата мината годин. Имено, со организирањето на Првата зимска школа во рамките на МСМЈЛК чувствувавме еден вид потреба и на овој начин да му се оддолжине на Конески кој ете имал свој влог и учество во покренувањето и обмислувањето на тогаш т.н. Семинар за македонски јазик во далечната 1967 година. Самиот тој во позната книга «Разговори со Конески» во која се внимателно забележани разговорите што Цане Андреевски ги водел со самиот Конески во период од 5 години (1986–1990) (Скопје: Матица, 2020) вели дека идејата за формирање на еден ваков семинар повеќе ја форсирал Владо Малески, кој во тоа време бил дел од Комисијата за културни работи со странство во тогашната држава. Кон оваа идеја потоа се приклучува и самиот Конески и со своите размисли дава сериозен придонес кон отпочнувањето на тој прв семинар. И во тоа свое сеќавање тој вака поентира: «...времето покажа дека има смисла и таа форма, бидејќи тие семинари дадоа свои резултати» (Конески цитиран според Цане Андреевски, 2020: 169). Така што од таа 1967, на чие чело како директор застанува универзитетскиот професор и колега на Конески, Александар Спасов, во 2021 ја организиравме Првата зимска школа, но и 54. Летна школа (како сериозна подготовка за оној наш јубилеј оваа година, на 55. Летна школа), но ги организиравме и 48. Меѓународна научна конференција и Тркалезната маса на тема:

«Блаже Конески во наставата по македонски јазик, литература и култура на странските универзитети» на која покрај нашите лектори што предаваат македонски јазик во лекторатите, учество земаа и професорите што предаваат македонистика на странските универзитети. А во сите овие активности имаме учесници од повеќе универзитетски центри на Руската Федерација.

Би сакала да ја истакнам особено таа силна врска што Конески ја развил со странските и особено со руските слависти. Уште од далечната 1950 се започнува една поширока акција со која се стапува во контакт со светот и светската славистичка научна мисла. Меѓу првите, како што се сеќава самиот Конески, е професорот од Лондон, Реџиналд Де Бреј кој прв го вклучува македонскиот јазик во својот учебник за словенски јазици. Овој негов учебник потоа станува стандарден учебник по славистика за англоамериканските универзитети. На ова искуство се надоврзуваат и оние на професорот Валентин Кипарски од Хелсинки, и особено на Хораст Лант, професот на Харвардскиот универзитет во Кембриџ (САД). Лант првпат ќе се заинтересира за македонскиот јазик во Прага каде што бил на специјализација и каде што професорот Антонин Фринга, инаку експерт за лужичко-српските јазици, држел еден факултативен курс за македонскиот јазик. Од тој негов интерес ќе произлезе и тоа Лант да ја напише и својата Граматика на македонскиот литературен јазик (инаку и прва граматика на македонскиот литературен јазик наменета за странство), која «содржеше не само граматички опис на нашиот литературен јазик», како што се сеќава Конески, «ами и еден избор на текстови од македонската литература и еден речник од околу осум илјади зборови, македонско-англиски» (Конески цитиран според Цане Андреевски, 2020: 170, означеното е мое). Всушност, токму таа граматика придонесува многу за афирмацијата на нашиот јазик меѓу светските слависти. Со овие неколку потези доаѓа до можноста за воведување на македонскиот јазик или како посебен предмет или во рамките на компаративната словенска граматика на повеќе универзитети во светот. На оваа првична акција се должи и отворањето на лекторатите по македонски јазик на повеќе странски универзитетит ширум светот.

Секако, во овој контекст треба да се истакне дека и пред овој бран на странски слависти, имало слависти и од порано што се интересирале за македонскиот јазик и «коишто биле поблиску запознати со македонската лингвистичка ситуација, или како што се вели сега, социولينгвистичка ситуација» (Конески цитиран според Цане Андреевски, 2020: 172, означеното е мое). А еден таков значаен центар бил токму Париз каде во Институтот за словенски студии работеле професорите Андре Мазон и Андре Вајан кои во периодот меѓу двете светски војни имаат објавено некои капитални дела за македонските дијалекти. Имено и двајцата биле на Солунскиот фронт за време на Првата светска војна и таму се запознаваат со говорите во Леринско и во Костурско. Од тука е нивниот интерес за македонистиката и сознанието дека македонските дијалекти треба да се проучуваат и обработуваат како посебна група. «Инаку, Мазон, којшто беше постар», како што вели Конески, «со славистиката се бавел поодамна, уште пред Првата светска војна, како лектор во Русија» (Конески цитиран според Цане Андреевски, 2020: 173, означеното е мое). «...Вајан има и една значајна статија “Проблемот на славомакедонскиот”, излезена пред војната, каде што му е блиску сфаќањето дека има перспектива да се оформи посебен македонски литературен јазик и дека почетоците негови треба да се бараат веќе во 19-от век. И, така стана. Така она што се случи кај нас, дојде како... како

потврда на таа негова теза» (Конески цитиран според Цане Андреевски, 2020: 174, означеното е мое).

На сето оваа мала предисторија почнува да се надоврзува и приказната за она што дошло од тогашниот Советски сојуз. Афанасиј Матвеевич Селишчев, и покрај тоа што има не така јасен поглед на можноста македонскиот да се третира како посебен јазик, за самата македонистика е значаен зашто меѓу своите ученици го разбудил интересот за македонската дијалектологија и за целокупната лингвистичка ситуација во Македонија. Она што во оваа пригода треба посебно да се истакне е дека организирал и еден курс специјално за македонскиот јазик на Универзитетот во Москва, непосредно пред Втората светска војна. И потоа, во советската енциклопедија од 1939-тата, од перото на неговиот ученик Самуил Борисович Бернштејн, излегува статија за македонскиот јазик како за посебен јазик. Инаку, Самуил Бернштејн (1911–1997) е основач на Катедрата за словенска филологија на Универзитетот «М. В. Ломоносов» во Москва, а надворешен член на МАНУ станува од 1969 година. Академик Блаже Ристовски во 2014 година ја објавува статија во Зборникот на Филолошкиот факултет «Блаже Конески» под наслов «Рускиот славист С.Б. Бернштејн во историјата на современиот македонски литературен јазик по повод стогодишнината од неговото раѓање» во која наведува прецизни податоци за самата граматика и истакнува дека ѝ се губи трагата. Сепак, оваа приказна има среќен крај, зашто јапонскиот професор Мотоки Номачи во Градскиот архив на Москва ја пронаоѓа таа мистериозна «Граматика на македонскиот јазик», напишана во 1946–47 година од овој руски професор, која никогаш не била објавена и се сметала за исчезната нешто повеќе од 70 години. Така што ова потврдува само едно, дека и таму, во СССР, како што истакнува Конески, «имало подготовка да се прими новата реалност» (Конески цитиран според Цане Андреевски, 2020: 174, означеното е мое). Инаку јапонскиот славист Мотоки Номачи работи заедно со големиот македонист, Виктор Фридман, на обработка на таа граматика со стручни коментари.

Од друга страна, Конески имал и лично познанство со славниот професор Роман Јакобсон со кога лично се запознал на меѓународниот славистички состанок во Белград во далечната 1954 година. Иако Јакобсон не се интересирал за македонскиот, сепак, бил упатен во сè што се случувало околу македонскиот. Еве го сведоштвото на Конески за таа нивна средба: «Тој ми пристапи со еден многу интересен предлог. Ми рече: Дали би сакале мојот реферат да го преведете на македонски. Јас да го читам на македонски на состанокот. Во разговорот сфатив дека тој бил во дилема на кој јазик да настапи. Дали на англиски или на руски. На англиски да настапи поради тоа што веќе беше професор во Америка. Но, чувствувал незгода да не зборува руски поради тоа што е познат руски интелектуалец. И, во таа дилема, како човек со жива фантазија, дошол на мислата дека излезот е во тоа да му го преведам јас текстот на македонски и тој да го чита и со тоа да направи впечаток, а едновремено да ја избегне оваа ситуација, оваа дилема. Но јас го разuverив. Реков дека тоа сепак ќе се прими прилично чудно и со резерва. И, после, кога дојде редот на неговиот реферат, тој кажа една-две реченици на англиски и продолжи на руски јазик» (Конески цитиран според Цане Андреевски, 2020: 179).

Во оваа плеада на руски слависти блиски на македонистика секако е Рина Павловна Ускова, долгогодишна учесничка и на летните школи и на меѓународните научни коференции одржани во рамките на МСМЈЛК во Охрид. Таа е авторка на повеќе од 100 научни публикации и уметнички преводи од македонски на руски

јазик. Во 1950-тата се запишува на државниот универзитет во Москва «М.В. Ломоносов», на Катедрата за славистика, но на одделението за бугарска филологија. Но, затоа, сиот свој професионален ангажман го насочува кон изучувањето на македонскиот јазик. Така во 1965 година ја брани магистерската теза «Морфологија на именките и глаголите во современиот македонски литературен јазик», под менторство на професорот С.Б. Бернштејн. Во 1993 доаѓа во Македонија како лектор по руски јазик на Катедрата за славистика на Филолошкиот факултет.

Многу скоро и МАНУ ја избира за дописен член, а воедно е прогласена и за почесен професор на Универзитетот «Св. Кирил и Методиј» во Скопје, каде во 2005 година се стекнува со титулата доктор по филолошки науки од областа на македонскиот јазик¹.

Оваа прошетка во која може само да се нотираат најбитните први контакт на македонскиот јазик со светот и светската славистичка научна мисла кои ѝ дадоа смисла и на целокупната активност и на МСМЈЛК, може да се заокружи со искуството од Полска. Имено, во Краков, пред војната во Македонија професорот Мјечислав Малецки работи на терен во Солунско и притоа дава значајни трудови за дијалектите од солунскиот крај. На таа негова работа се надоврзува интересот на Збигњев Голомб којшто има огромни заслуги за изучувањето на македонскиот јазик, посебно во балканолошка перспектива. Секако, треба да се споменат и залагањата на Тадеуш Лер Славински, шеф на славистиката на Јагелонскиот универзитет во Краков, но и на професорот Макс Фасмер од Берлин, еден од најпознатите светски слависти и автор на Рускиот етимолошки речник, кој има и една студија под наслов «Словените во Грција» што е многу важна за нас кога се работи за историјата на македонскиот јазик и кој е цитиран од страна на Конески во неговата «Историја на македонскиот јазик».

Но и покрај тоа што македонистиката имала и има толку многу пријатели и вистински проследувачи и проучувачи на македонскиот јазик во европската и светската славистика, имало и напади. И тоа, како што вели и самиот Конески, само од страна на бугарските слависти. «По мое мислење ние добро се поставувавме, затоа што не бевме агресивни. И со тоа ние добивме поени». Зашто «Ниту некој ќе биде фасциниран од тоа што некој ќе продава од меѓународна трибина висока македонска национална свест. Таму се гледа што кажуваш, дали донесуваш некакви научни резултати. Дали си доволно ишлифуван да комуницираш со луѓето,

¹ Моето обраќање по повод 45 години македонистика на «Ломоносов» имаше и еден интимен тон кој прозвучи вака: «Неколку исклучителни моменти сакам да ги споделам со сите вас а се извлечени од моите средби со Рина Ускова. Имено, уште од далечната 2002/03 на МСМЈЛК започнаа и лекторските часови по македонска литература кои во тоа време ми ги довери проф. д-р Максим Каранфиловски како тогашен директор на Меѓународниот семинар. Со радост, но и со голема возбуда прифатив и се сеќавам дека тие први години додека летните школи сè уште беа во убавиот хотел ПАЛАС во центарот на Охрид, лекторските часови за напредното ниво ги водевме јас (за македонска литература) и Анета Дучевска (за македонски јазик). Имавме една убава практика, на секој втор ден, вториот дел од наставата да се ротираме, и така Анета Дучевска одеше на настава со моите семинаристи и тие го вежбаа својот македонски, а јас одев кај нејзините семинаристи и тие како тешка артилерија лингвисти се обидуваа да ја читаат и коментираат македонската книжевност. Многу бев под притисок од тоа каква ќе биде реакцијата на Рина Ускова, зашто многу сакав да ѝ се допаднам т.е. сакав да ѝ се допадне мојот пристап на читање и коментирање на македонската поезија. И така решив да ја шармирам со стихови од Конески (знаев дека посебно ѝ е драг поетот Конески). Запалија посебно “Убавите жени” и мразот беше скршен, разговорот започна, часовите беа вистинска возбуда и оттогаш повеќе пати зборувавме за Конески (како и за некои други македонски автори, за Гане Тодоровски или за Петре М. Андреевски или ...) и на самите часови, но и наздравувавме низ познатите руски здравици за убавите македонски поетски слики на терасата во Конгресниот центар на УКИМ со поглед на Охридското Езеро».

како што се очекува од образован човек. Дали умееш да создаваш пријателство?“, поентира Конески во разговорот со Цане Андреевски.

Мислам дека сите помалку научивме или кажано според Конески се испли-фувавме. Така, од овој аманет што ни го остави, но и во името на тој аманет, се случија сите оние големи и помалку големи настани и симпозиуми во текот на целата 2021 година со цел да продолжиме да чекориме заедно напред во/кон нови научни резултати.

Информации за авторот:

Весна Мојсова-Чепишевска,
доктор по филологија
редовен професор
Филолошки факултет «Блаже Конески»
Универзитет Св. Кирил и Методиј

Vesna Mojsova Chepisevska,
Doctor of Philology
Full Time Professor
Faculty of Philology “Blaze Koneski”
University St. Cyril and Methodius
vesnamojsova@hotmail.com